

Gerovės valstybė - kas tai?

Justas Mundeikis
Ekonomikos ir verslo administravimo fakultetas
Vilniaus universitetas

2019 m. rugsėjo 30 d.

Santrauka

"Jeigu jūs paklaustumėte žmonių, kas yra prieš gerovės valstybę, tai nebus nė vieno sveiko proto žmogaus, kuris būtų prieš. Gerovės valstybė – tai tik du žodžiai. Gerovė yra gerai, valstybė yra gerai, o gerovės valstybė yra gerai kvadratu. Kai mes pradėdame kalbėti apie turinį, suprantame, kad kalbame apie gerovės valstybę, bet vartojame visiškai skirtingas sąvokas" (Šimonytė, 2019)

Kandidatas į LR Prezidentus G.Nausėda ėjo į rinkimus nešdamas "Gerovės valstybės" vėliavą. Tokią rinkiminę idėją 2019m. gegužės 26d. vykusiame antro turo balsavime palaikė 65.68 proc. balsavusių Lietuvos piliečių. Tačiau nei viešų debatų metu, nei po rinkimų G.Nausėda nedetalizavo, kas jo supratimu yra *Gerovės valstybė*. Ne retai, *Gerovės valstybė* suprantama kaip „tokia valstybė, kur gera gyventi visiems“, būtent tokią sampratą pateikia Prezidento G.Nausėdos vyriausias patarėjas, Ekonominės ir socialinės politikos grupės vadovas Krėpšta (2019)

Tačiau, ką iš tiesų reiškia *Gerovės valstybė*? Kokie skirtingi *Gerovės valstybės* modeliai išskiriami ir kaip tai gali priklausyti nuo individo politinių pažiūrų? Kokį modelį galimai indikuoja G.Nausėdos prieš ir po rinkiminių pasisakymai? Į šiuos klausimus ir bandysiu atsakyti šiame rašinyje.

1 Kas yra *Gerovės valstybė*?

Vokiškas pavadinimas - *Sozialstaat* (angl.- social state) buvo naudojamas jau nuo 1870 m. apibūdinant socialines programas, tarp jų ir tas, kurios buvo įgyvendinamos Bismark reformų apimtyje (Fay, 1950).

XIX amžiaus pabaigoje Bismark reaguodamas į stiprėjančias socialistų (Socialdemokratų) pozicijas bei didelius emigracijos srautus į JAV inicijavo aibę socialinių reformų: 1883m. buvo išleistas Sveikatos draudimo aktas, 1884m. Nelaimingų atsitikimų draudimo aktas, 1889m. įsigaliojo Pensijų draudimo sistema. Konservatyvaus Vokietijos imperijos kanclerio išleidžiamų aktų suteikiama gerovė buvo sietina su darbuotojo (ir darbdavio) ankstesnėmis įmokomis, todėl orientavosi ne į plačią visuomenę, o tik dirbančiuosius.

Antrojo pasaulinio karo pradžioje liberalaus ekonomisto W.Beveridge pristatytame vyriausybiname raporte buvo siūloma užtikrinti visų gyventojų vienodą (universalią) socialinės gerovės apsaugą, kurios dydis priklausytų nuo poreikių ir nebūtų susijęs su prieš tai mokėtomis įmokomis. Tokiais *Gerovės valstybės*¹ siūlymais, kurie apėmė ir socialinės apsaugos ir sveikatos apsaugos sistemas W.Beveridge norėjo kovoti su penkiais karo metu kylančiais socioekonominiais iššūkiais – nepatenkintais gyventojų poreikiais, ligomis, tam sybe (neraštingumu), skurdu ir neužimtumu (angl. - "Want, Disease, Ignorance, Squalor and Idleness")(Beveridge, 1943).

Pavadinimas *Welfare state* anglų kalboje pradėtas vartoti plačiau tik po Antrojo pasaulinio karo pvz., Marshall, Bottomore, et al. (1950) argumentavo, jog moderniose *Gerovės valstybėse* ne tik politinės ar civilinės teisės turėtų priklausyti nuo pilietybės, bet ir teisės į socialinę apsaugą. Tokia argumentacija autorius siekė institucionalizuoti socialines teises.

Aiškinamajame Ekonomikos anglų-lietuvių kalbų žodyne *Gerovės valstybė* aiškinama kaip “pačiu bendriausiu aspektu tai – valstybė, kurioje vyriausybė atlieka teigiamą vaidmenį kuriant socialinę gerovę. <...> Šis terminas taip pat vartojamas kalbant apie švietimo ir sveikatos apsaugos paslaugų bei gyvenamojo būsto suteikimą nemokamai arba nebrangiai pagyvenusiems, invalidams ir našlaičiams, taip pat lėšų skyrimą ligoniams ar bedarbiams“. Šiame žodyne „Gerovės ekonomika“ apibrėžiama kaip „bendriniis terminas normatyviajam ekonomikos aspektui“ (Pearce, 2006).

Barr (2012) pabrėžia, jog gerovės valstybė egzistuoja tam, kad remiantis socialinės rūpybos priemonėmis sustiprintų gerovę žmonių, kurie yra silpni ir pažeidžiami, remiantis perskirstomaisiais pajamų pervedimais – žmonių kurie yra skurdūs ir suteikiant pini-

¹Pastaba: pats terminas *Gerovės valstybė* nebuvo minimas tekste

ginėmis išmokomis grįstą draudimą, vartojimo išlyginimą gyvenimo cikle bei sveikatos draudimą ir švietimą – žmonėms kurie nėra nei silpni, nei skurdūs.

Vertinant pateiktus *Gerovės valstybės* apibrėžimus ir kontekstą, galima daryti išvadą, jog *Gerovės valstybė* gali būti siejama su tam tikra institucine sąranga, kuria siekiama tam tikrų socialinių tikslų, pvz., sumažinti skurdą, nedarbą, socialinį atskirtį (perskirstymo funkcija), arba kaip tam tikra institucijų sąranga, kuri suteikia draudiminiuosius mechanizmus, turinčius užtikrinti individų gerovę tam tikrais gyvenimo atvejais, kaip senatvė, liga, nedarbingumas dėl nelaimingų atsitikimų ir t.t. (draudimo funkcija). Visgi griežtai apibrėžti *Gerovės valstybę* yra sunku. Glennerster (2009) išskiria 3 problemines sferas:

1. Individo gerovė užtikrinama įvairiais būdais: dalyvavimu darbo rinkoje; individualiai taupant / ruošiantis nenumatytoms išlaidoms ar įsigyjant draudimą privačioje rinkoje; savanorystės pagrindu ar šeimos santykių pagrindu gaunant pagalbą; gaunant valstybės institucijų suteikiamą finansinę ir/ar natūrinę pagalbą
2. Naudos gavimo keliai ir finansavimo šaltiniai gali būti skirtingi: valstybė gali finansuoti tam tikras gėrybės, už kurių suteikimą gali būti atsakingas privatus verslas; valstybė gali pati suteikti tam tikras gėrybės „nemokamai“ arba už sumažintą kainą; valstybė gali suteikti finansinius išteklius individui pačiam individualiai įsigyti reikiamas gėrybės
3. *Gerovės valstybės* ribos yra sunkiai apibrėžiamos, kai turima omenyje valstybės veikla, pvz., ekologinės taršos reglamentavimas. Valstybės veikla yra svarbi, bet ne visa valstybės veikla prisideda prie *Gerovės valstybės* kūrimo ar įgyvendinimo

Visgi dažniausiai *Gerovės valstybė* siejama su valstybės veikla keturiose pagrindinėse srityse: piniginių perlaidų, sveikatos apsaugoje, švietime, maisto, būsto ir kitų rūpybos paslaugų aprūpinime (Barr, 2012).

Taigi vertinant *Gerovės valstybės* termino sampratą, būtina konstatuoti, jog **Lietuva jau yra *Gerovės valstybė***, nes Lietuvoje valdžios institucijos įgyvendina priemones, kuriomis siekiama užtikrinti gyventojų gerovę. Todėl bet kokios viešos diskusijos, apie tai, ar Lietuva taps gerovės valstybe, yra *de facto* klaidinančios. Klausimas kuris kyla, yra **kokios *Gerovės valstybės*** Lietuva galėtų judėti link.

Moderniose vakarietiškos visuomenės bet kokiose politiniuose sprendimuose būdinga siekti pusiausvyros tarp ekonominio efektyvumo, (socialinio) teisingumo ir individo laisvių. Bandant suderinti šiuos tikslus, būtina atsakyti į normatyvius klausimus - kiek perskirstymo turėtų būti siekiama visuomenėje (pvz., pajamų, turto mokesčių pavidalu),

kokia turėtų būti atsakomybių pusiausvyra tarp valstybės, rinkos ir šeimos siekiant užtikrinti individo gerovę? Tai absoliučiai normatyvūs klausimai, tačiau tik atsakius į juos, galima užduoti klausimą kaip turėtų būti techniškai organizuojama *Gerovės valstybės* institucinė sąranga, užsibrėžtiems tikslams pasiekti. Todėl akivaizdu, jog individo ir visuomenės, kaip individų visumos, normatyvinės nuostatos gali formuoti skirtingą sampratą apie siektiną *Gerovės valstybę*.

2 Visuomenės teorijos

Kiekvieno individo samprata apie *Gerovės valstybę* yra glaudžiai susijusi su normatyvinėmis individų pažiūromis. Individai, kurių visuma formuoja visuomenę, ir jų pažiūros nulemia, kokios gali būti formuojamos valstybės institucijos, pvz., teisinė, politinė bei socialinės santvarkos. Todėl prieš analizuojant skirtingus *Gerovės valstybės* modelius yra prasminga trumpai aptarti bazines visuomenės teorijas: libertarinę, liberalią ir kolektyvistinę.

2.1 Libertarai

Libertarai remiasi *laissez-faire* (leiskite veikti) doktrina, iškeliant individų sprendimų reikšmę tvarkant visuomenės ekonominius reikalus iki kraštutinio kolektyvinės valdžios atskyrimo. Šios doktrinos formavimuisi daug įtakios turėjo Smith, kuris teigė, jog vedami asmeninių paskatų individų veiksmai prisideda prie bendrojo gėrio kūrimo (Pearce, 2006). Literatūroje, pvz., Spicker (2014) libertarai dar vadinami ir "New Right" (Naujieji dešinieji). Libertarus galima suskaidyti į dvi grupes: prigimtinių teisių libertarus bei empirinius libertarus.

2.1.1 Prigimtinių teisių libertarai

Prigimtinių teisių libertarai (angl.- natural-rights libertarians) remiasi Nozick (1974) dogma, jog kiekvienas turi teisę padalinti savo paties darbo vaisius. Nozick tai apibrėžia kaip valdymo teisingumą (angl. - justice in holdings). Pagal Nozick individas turi teisę valdyti turtą, jeigu šis turtas įgytas legaliai dirbant, arba yra paveldimas prieš tai teisėtai uždirbtas turtas. Jeigu turtas nėra legaliai uždirbtas, tokiu atveju Nozick numato valstybei teisę tokį turtą konfiskuoti ir padalinti.

Iš to seka, jog valstybės vienintelė užduotis visuomenės sąrangoje yra užtikrinti asmens

ir turto saugumą, sutarčių vykdymą ir nelegalios veiklos ir jos pasekmių naikinimą. Apart šių veiklų, valstybei nenumatoma jokia kita redistribucinė veikla. Neretai tokia valstybės sąranga vadinama *nightwatchman* (naktinės sargybos) valstybe.

2.1.2 Empiriniai libertarai

Empirinių libertarų nuostatas formavo Friedman ir Hayek. Hayek visuomenės teorija remiasi trejais elementais: individualios laisvės pirmenybe, rinkos mechanizmo pranašumu ir prielaida, jog socialinio teisingumo siekis yra žalingas, nes siekiant lygybės, bus sunaikinama arba apribojama individo laisvė (Barr, 2012). Hayek sampratoje, teisinga arba neteisinga yra tik tai, kas yra tiesioginė individo ar visuomenės veikimo ar neveikimo pasekmė. Bet kokia rinkos mechanizmo (atsitiktinumo) generuota pajamų ir turto alokacija nėra nei teisinga nei neteisinga. Būtent todėl Hayek manė, jog valstybės socialinio (redistribucinio) teisingumo siekis veda link individo laisvių apribojimo ir totalitarinės sistemos (Hayek, 1973). Tačiau Hayek (1978) taip pat pabrėžė, jog redistribucijos vengimas neprieštarauja nuostatai, jog valstybė privalo padėti susiduriantiems su ekstremaliu skurdu ar badu.

2.2 Liberalizmas

Liberalizmo teorijos išeitinė prielaida - jog kapitalizmas yra efektyviausia rinkos organizavimo sistema. Tačiau kapitalizmo pasekmė gali būti nelygybė ir skurdas. Valstybei yra suteikiamos teisės spręsti šias rinkos ydas siekiant rasti kompromisą tarp efektyvumo ir lygybės visuomenėje. Pagrindinės dvi liberalizmo minties kryptys - utilitarizmas ir Rawlso teisingumas.

2.2.1 Utilitarizmas

Utilitarizmas, kurio filosofinės mokyklos pradininku laikomas Bentham, remiasi normatyvine visuomenės socialinio teisingumo doktrina, pagal kurią socialinis teisingumas pasiekiamas tada, kai gerybės (prekės, paslaugos, teisės, politinės galios ir t.t.) padalinamos tarp visuomenės narių taip, jog būtų maksimizuojamas suminis visų visuomenės narių naudingumas (angl. - utility) (Barr (2012), Pearce (2006)). Akivaizdu, jog esant skirtingai išreikštomis individų pirmenybėms, toks padalinimas, nors ir atitinkantis lygiateisiškumo principus, nebūtinai gerybių padalinimo metu, kiekybine prasme, reiškia vienodą kiekį.

2.2.2 Rawlso teisingumas

Rawls (2009) teigia, kad teisinga visuomenė yra tokia, kurią individai pasirinktų, jei jų neveiktų grynai asmeniniai interesai. Kaip teigia autorius, individai, turintys sudaryti socialinį kontraktą ir būdami paveikti "nežinojimo skraistės" (angl. - veil of ignorance)², pasirinktų tokias visuomenės institucijas, kuriose kiekvienas individas turėtų maksimalią asmeninę laisvę, suderinamą su kitų individų teise ir kuriose bet kokia nelygybė visuomenėje atsirastų dėl padėčių, užimamų laisvai konkuruojant arba galėtų būti pateisinama tik tiek, kiek ji naudinga silpniausiems visuomenės nariams (Barr (2012), Pearce (2006)). Taigi Rawls suponuoja, jog nelygybė gali egzistuoti, jeigu ji generuojama individo individualių pastangų ir taip skatina individus imtis darbo ir iniciatyvos. Tačiau sutarimas (*socialinis kontraktas*) galimas tik tokiu atveju, jeigu tai pagerina silpniausių visuomenės narių sąlygas (*Minimax theorem*).

2.3 Kolektyvizmas

Kolektyvizmo visuomenės sąrangoje pirmenybė teikiama visų visuomenės narių lygybės siekiui. Tačiau istoriškai kolektyvistai nebuvo vieningi dėl to, ar lygybė gali būti pasiekta rinkos (kapitalizmo) sistemos ribose (Barr, 2012). Kolektyvizmą galima skaidyti į dvi sroves (demokratinį) socializmą ir marksizmą.

2.3.1 Demokratinis socializmas

Socialistų pažiūros remiasi prancūzų revoliucijos šūkių ir trimis vertybėmis: laisve, lygybe ir brolybe / solidarumu (pranc. - liberté, égalité, fraternité).

Socialistams, kertinis visuomenės sąrangos elementas – galimybių lygybė. Tačiau socialistams galimybių lygybė gali būti nepakankamas tikslas, vertinant tai, jog net esant galimybių lygybei, gali egzistuoti per didelė (pajamų) nelygybė, kuri reikalautų papildomo perskirstymo. Socializme nėra siekiama rezultatų lygybės, taigi pateisinama tam tikra nelygybė, kuri, nepaisant galimybių lygybės, atsiranda dėl individų skirtingų pastangų (Barr, 2012). Laisvė socialistams svarbi, tačiau ji suvokiama bendrame socioekonominiame kontekste. Individai gali būti laisvi tik tada, jeigu jie nėra ribojami skurdo ar esminės turto ir politinės galios nelygybių. Trečia socialistų vertybė – brolybė / solidarumas. Socialistai nori remtis kooperacijos ir altruizmo vertybėmis, vietoj konkurencijos ir

²kai individai gerai susipažinę su ekonomikos, sociologijos bei kitų mokslų pagrindais, supranta pasaulį, tačiau patys negali identifikuoti savo asmeninės padėties (lyties, pilietybės, socialinės klasės ir t.t.)

savanaudiškumo (Pearce, 2006).

Socialistai kritikuoja "laisvą rinką" kaip nepakankamai demokratišką mechanizmą, stokojantį savireguliacinių instrumentų, nesugebantį savaime užtikrinti pilno užimtumo ar panaikinti nelygybės bei skurdo. Socialistai neigia, jog individo siekis asmeninės gerovės, savaime gali atnešti bendrą gėrį visiems, kas yra libertarų (Adam Smith) suformuota, pamatinė paradigma.

Demokratiniai socialistai vertindami tai, jog valstybės vaidmuo ekonominėje šalies veikloje yra ženkliai padidėjęs (mišri ekonomika) bei tai, jog modernios įmonės turtas (akcijos) vis labiau priklauso didesniam kiekiui visuomenės narių, pripažįstą, jog kapitalizmas yra arba gali būti pakankamai apribotas ir atitinkamai socialistų keliami tikslai gali būti pasiekti mišrios kapitalistinės ekonomikos sąraigoje.

2.3.2 Marksizmas

Marksistai neigiamai vertina kapitalistinę visuomenės sąrangą, nes tokioje sąraigoje darbuotojas, kuris neturi pakankamai santaupų ar gamybos veiksmių yra priverstas parduoti savo vienintelį gamybos veiksmį - darbo jėgą. Tokia nelygių galimybių sąraiga visada turi baigtis klasių konfliktu tarp didelės bet silpnos darbuotojų klasės ir mažos, bet turtingos ir politiškai įtakingos valdančiosios klasės. Marksistams laisvė ir lygybė yra glaudžiai tarpusavyje susiję aspektai, nes tik esant visiškai lygybei tarp visuomenės narių, kiekvienas jų gali pilnavertiškai pasinaudoti savo laisvėmis. Tačiau priešingai nei manoma, marksistai nebūtinai siekia visiškos (rezultatų) lygiavos. Marksistų tikslas yra visų visuomenės narių poreikių patenkinimas, kuris nebūtinai reiškia, jog patenkinus šiuos poreikius, negali egzistuoti pastangos atliepianys paskatos mechanizmai. Visgi Marksistiniame požiūryje yra svarbu, jog gamybos veiksmiai turi būti nacionalizuoti ir priklausyti tiems, kurie jį naudoja (Barr, 2012).

2.4 Požiūriai į *Gerovės valstybę*

Galima daryti išvadą, jog priklausomai nuo individo normatyvinių nuostatų, priklauso individo supratimas apie tai, **ar** turėtų egzistuoti *Gerovės valstybė* kaip institucijų sąrangą ir **kokia** turėtų būti tokios institucijų sąrangos funkcijų aprėptis bei gylis.

Prigimtinių teisių libertarai pasisako griežtai prieš bet kokią *Gerovės valstybės* viziją, kaip nusavinančią individo teisėtai uždirbtą / paveldėtą turtą ir taip pažeidžiančią individų laisves.

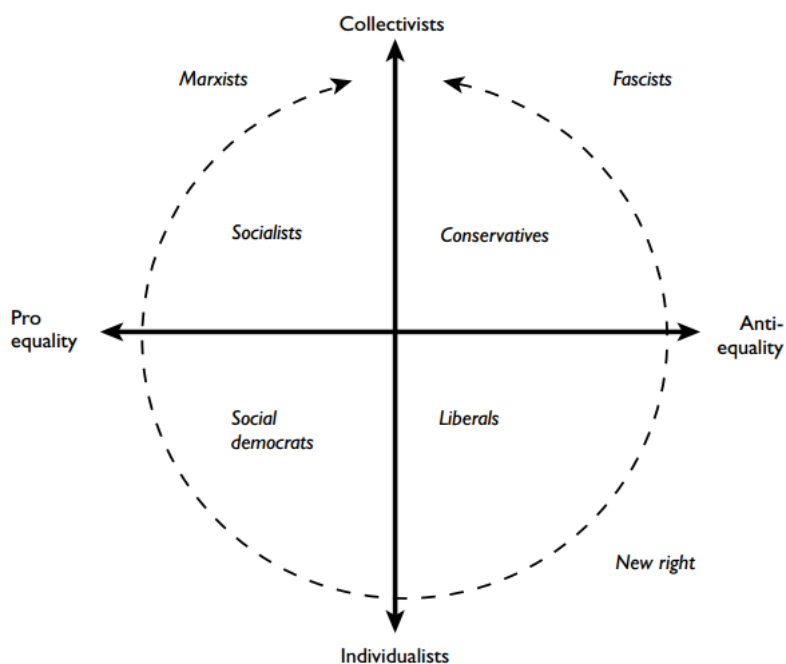
Empiriniai libertarai pasisako prieš visa apimančią *Gerovės valstybę*, nes jų manymų, tai veda link centrinio planavimo, totalitarizmo bei mažina laisvos rinkos efektyvumą. Visgi tam tikras bet labai ribotas valstybės įsikišimas yra galimas pvz., kovoje su visišku skurdu, ar užtikrinant tik būtiniausias viešąsias gėrybes.

Liberalai supranta, jog kapitalizmas sukelia ir savaime neišsprendžia tam tikrų rinkos ydų, kaip nelygybė, skurdas, ir yra linkę, jog *Gerovės valstybė* užtikrintų tam tikrų negerovių panaikinimą ar sušvelninimą, net jeigu tam reikalinga didesnė redistribucija.

Demokratiniai socialistai akceptuoja *Gerovės valstybės* viziją kaip tarpinį sprendimą - kelyje iš laisvos rinkos / kapitalizmo link socializmo. Jų samprata pati visuomenė turi nuspręsti ir remiantis demokratiniais instrumentais judėti socializmo link. Akivaizdu, jog demokratiniai socialistai pasisako už dar platesnę ir gilesnę *Gerovės valstybės* viziją nei liberalai, nors tikslią ribą nubrėžti yra gana sunku.

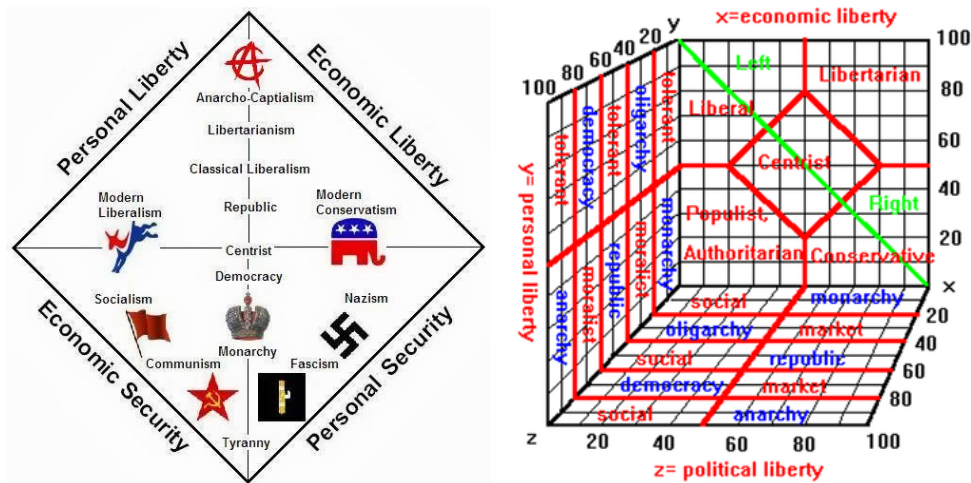
Marksistai nesutaria ar *Gerovės valstybė* yra valdančiosios klasės sukurta priemonė proletariatui nuraminti, ar darbo liaudies pasiekimas kovoje su valdančiąja klase. Atitinkamai pasitaiko ir apskritai smerkiančių *Gerovės valstybės* viziją ir ją palaikančių nuomonių.

Šioje vietoje, labai svarbu paminėti, jog šis spektras, nors įprastai politiškai vertinamas kaip dešinės-kairės ašis, nėra visiškai teisingas. Egzistuoja aibė skirtingų parametru, normatyvinių nuostatų, kurios vienos dimensijos ašį padaro daugiadimensine. Spicker (2014) grafike naudoja socialinės lygybės ir individualizmo/kolektyvizmo ašis.

1 pav.: Kairė ir dešinė, paimta iš: (Spicker, 2014) p.198

Ne retai grafikuose taikomos ir kitos ašys:

2 pav.: Skirtingi normatyvinių nuostatų iliustravimai

Taigi svarbu suprasti, jog nei viena pasaulėžiūra nėra vienalytė ir neretai egzistuoja neribota aibė skirtingų atspalvių tarp kiekvienos šių grupių. Atitinkamai, egzistuoja ir neribota tokiems individams priimtinių *Gerovės valstybės* modelių.

3 Gerovės valstybės modeliai

Lebeaux and Wilensky (1965) išryškindami Jungtinės Karalystės (JK) socialinės politikos poslinkį link *Gerovės valstybės* 20 amžiaus viduryje ir taip pabrėždami skirtumą su prieš tai vyravusia labai menka socialine apsauga šalyje ³. Autoriai savo knygoje išskyrė du gerovės valstybės modelius:

- rezidualinį (angl. - residual)
- institucinį (angl. - institutional)

Rezidualinis *Gerovės valstybės* modelis buvo suprantamas tik kaip paskutinė galimybė visuomenės nariui gauti pagalbą, jeigu asmuo nebegalėjo kreiptis pagalbos į savo gimines ir artimuosius. Esant normalioms aplinkybėms, tokia valstybine pagalba apskritai neturėtų būti teikiama. Institucinis *Gerovės valstybės* modelis, kuris pradėtas diegti JK po Beveridge raporto, keitė sampratą, jog individų poreikiai ir priklausomybė nuo visuomenės yra priimtini. Taip socialinė atsakomybė buvo „institucionalizuota“ JK visuomenėje.

Titmuss (1975) minėtas dvi kategorijas praplėtė į tris:

- rezidualinį

³iki Beveridge raporto galiojo *Poor Law* teisė, kuria remiantis socialinę paramą gaunantieji buvo diskriminuojami visuomenės nariai

- institucinį-redistributyvų
- industrinį - pasiekimais grįstą

Titmus klasifikacijoje, rezidualinis modelis iš esmės atitinka Wilensky ir Lebeaux rezidualinį modelį, kaip ir institucinis-redistributyvus modelis, nors šiame modelyje, kaip ir jo pavadinime, labiau pabrėžiama redistribucinė modelio funkcija. Industrinis-pasiekimais grįstas modelis iš esmės atitiko Bismark sistemą, kuri buvo siejama su draudžiamomis pajamomis, taip išlaikant tam tikrą stratifikaciją visuomenėje.

Visgi dažniausiai šiais laikais yra cituojama Esping-Andersen (1990) klasifikacija. Knygoje autorius argumentuoja, jog vertinant pasaulyje esančias skirtingas sistemas, pastebima klasterizacija sistemų sąrangose vertinant sąsajas su valstybe, rinka ir šeima.

Pirmas klasteris, kurį išskiria autorius - liberalus *Gerovės valstybės* modelis, kuriame vyrauja socialinės pašalpos, priklausančios nuo adresato pajamų (means-tested benefits), ribota bet universali socialinė pagalba su ribota socialinio draudimo sistema. Tokį modelį pagrindė formuoja tradicinės, ekonomikos atžvilgiu liberalios nuostatos. Šioje sistemoje valstybės institucijų pagalbą gaunantys asmenys yra neretai stigmatizuojami ir pati sistema skatina stiprią visuomenės stratifikaciją bei visais būdais vengia dekomodifikacijos. Kaip tipines tokio modelio valstybes autorius išskiria JAV, Kanadą ir Australiją.

Antro tipo *Gerovės valstybės* modelis – *korporatyvinis*⁴, kuris aptinkamas Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje - konservatyviose visuomenėse, kuriose niekada nebuvo akylai tikima rinkos efektyvumu ir komodifikacija. Kartu tokiose šalyse pastebima reikšminga bažnyčios įtaka ir kartu stipresnė orientacija į tradicinę šeimą. Ne retai *Gerovės valstybės* institucijų subsidiarumas nulemia, jog valstybės pagalba suteikiama tik tada, kai adresato šeima nėra išgali suteikti reikiamą pagalbą.

Trečio tipo *Gerovės valstybės* modelis, kuriame vyrauja teikiamų socialinių paslaugų universalumas ir socialinių teisių dekomodifikacija įskaitant ir vidurinę klasę. Tokį modelį autorius vadina *socialdemokratinis*⁵, nes jis aptinkamas pagrindė tose valstybėse, kuriose vyrauja socialdemokratinė politika. Tokiame modelyje yra aktyviai siekiama panaikinti dualizmą tarp valstybės ir rinkos, tarp dirbančios ir vidurinės klasės. Tokiame modelyje propaguojama asmens nepriklausomybė nuo šeimos teikiamos pagalbos (liberalus elementas) kartu socializuojant šeimos kūrimo našta visai visuomenei (socialistinis elementas). Taip pat, tokiame modelyje siekiama pilno užimtumo, iš vienos pusės taip įtvirtinant

⁴Literatūroje taip pat aptinkamas pavadinimas - *motyvacinis, konservatyvusis-korporacinis* modelis (Smalskys, 2015)

⁵Literatūroje taip pat aptinkamas pavadinimas - *redistribucinis (perskirstimo)* modelis (Smalskys, 2015)

teisę į darbą, iš kitos, siekiant finansinio tokio modelio tvarumo. Skandinavijos šalys priskiriamos socialdemokratiniam *Gerovės valstybės* modeliui.

Leibfried (2002) kategorizuoja (Europos) šalis pagal juose vyraujančius gerovės valstybės modelius į:

- Skandinavijos šalis, su stipriai išreikštomis *gerovės valstybės* institucijomis
- Bismarkinės valstybės, tokias kaip Austrija, Vokietija, kuriose vyrauja atitinkamo institucinio *Gerovės valstybės* modelio
- Anglosaksiškas valstybes, tokias kaip JAV, JK, Australija, Naujoji Zelandija, kuriose vyrauja rezidualinis *Gerovės valstybės* modelis
- Pietietiškas valstybes, tokias kaip Ispanija, Portugalija, Graikija, kuriose vyrauja elementarus (angl. - rudimentary) *Gerovės valstybės* modelis.

Kollmorgen (2009) išskiria ir post-socialistinių valstybių *Gerovės valstybės* modelį, kuriame randama liberalizmo, konservatizmo ir socializmo nuostatų, be aiškios vyraujančios paradigmos. Panašiai textGerovės valstybių modelių kūrimą Baltijos šalyse aprašo Smal-skys (2015), nurodydamas, jog šiose šalyse bandoma kruti tarpinius modelius, kuriuose taikomi liberalaus modelio elementai švietimo sistemoje, korporatyvinio modelio elementai darbo užimtumo politikoje ir socialdemokratinio (perskirstymo) modelio elementai socialinės rūpybos politikoje.

Apibendrinant, svarbu pažymėti, jog visi bandymai grupuoti valstybes ar klasifikuoti vyraujančius *Gerovės valstybės* modelius remiasi generalizacija ir stipriu supaprastinimu. Mabbett and Bolderson (1999) konstatuoja, jog vienareikšmis *Gerovės valstybės* modelių klasifikavimas yra neįmanomas. Visgi, kaip pažymi Spicker (2014), analizuojant *Gerovės valstybės* institucines sąrangas, minėti modeliai padeda labiau suprasti ir įvertinti turimą informaciją, kuri kitaip galėtų pasirodyti beprasmė, t. y. suteikia kontekstą.

4 G.Nausėdos *Gerovės valstybė*

Galima apibendrintai teigti, *Gerovės valstybės* modelių esti įvairių: nuo libertarus tenkinančio rezidualinio liberalaus modelio iki socialistus tenkinančio institucinio socialdemokratinio modelio su šimtais galimų atspalvių. G.Nausėda, kuris buvo išrinktas prezidentu našinąs *Gerovės valstybės* vėlia, mano žiniomis nė karto nedetalizavo, kokios yra jo politinės (normatyvinės) nuostatos, kurių pagrindų būtų galima daryti prielaidas apie tai, kokio *Gerovės valstybės* jis norėtų siekti Lietuvoje. Galima daryti prielaidą, jog toks

savo normatyvinių pažiūrų (ar siekiamo *Gerovės valstybės* modelio) nedetalizavimas, buvo naudojamas politiniais tikslais, siekiant apeliuoti į platesnį elektoratą: nuo libertaro iki socialisto. Ar tai pragmatinis oportunizmas, parodys ateitis. Visgi lyginant epizodinius G.Nausėdos pasisakymus prieš rinkimus ir pirmuosius veiksmus po rinkimų, yra labai sunku kategorizuoti galimas G.Nausėdos pažiūras ir atitinkamai sunku prognozuoti, kokios politikos iš Daukanto aikštės bus galima tikėtis ateityje.

4.1 G.Nausėdos pažiūros prieš rinkimus

2016m. Kai LR Seime buvo svarstoma konstitucine pataisa dėl „šėimos“ sąvokos G.Nausėda save pozicionavo kaip konservatyvų, tradicinių šėimos vertybių asmenį:

"Aš laikausi tradicinių pažiūrų ir man šėima yra tas elementas, nuo kurio kuriama valstybė. Stipri valstybė be stiprios šėimos yra neįmanoma. Aš manau, kad reiktų pasisakyti už stiprią šėimą, ir ne tik todėl, kad tai stiprios valstybės pagrindas, bet ir todėl, kad normalioje ir darnioje šėimoje žmogus tegali būti laimingas" (Nausėda, 2019a)

Jau prasidėjus rinkiminiai kovai, dalyvaudamas Žinių radijo laidoje „Rinkimų kovos“ G.nausėda paklaustas kokios jos pažiūros atsakė esąs „centro dešinės pažiūrų“ bei „konservatyvių ekonominių pažiūrų“. Laidos vedėjo paprašytas patikslinti, paaiškino, jog ekonominės politikos plotmėje jam „artimos Reagonomics pažiūros“ (Nausėda, 2019f).

Tai jog G.Nausėdos pažiūros yra socialiai konservatyvios ir ekonomiškai libertarinės patvirtina ir kitas interviu, kuriame į klausimą „Kokios jūsų politinės pažiūros plačiąja prasme?“ atsakė:

Aš esu centro dešinės žmogus. Tai yra žmogus, kuris pirmiausia pasisako už mažesnę valstybinės nuosavybės vaidmenį ekonomikoje. Aš netikiu valstybinės nuosavybės efektyvumu ir valstybės gebėjimu valdyti savo įmones taip efektyviai, kaip tai daro privatus kapitalas. Tai mane tarsi bloškia į dešinę pusę. Kita vertus, aš esu už tai, kad valstybė savo reguliavimo priemonėmis siektų tikslų, kurie yra susiję su socialine atskirtimi, su visuomenės dezintegracija, kuri dažniausiai ir ateina iš to, kad žmonės jaučiasi svetimi savo valstybėje, jiems nesiseka, o aplink mato kitus, kuriems sekasi labai gerai. Kuo tas atotrūkis tarp pirmųjų ir antrųjų didėja, tuo daugiau kyla pavojus, kad socialinė

taika toje valstybėje bus sutrikdyta. Tad valstybė negali būti pasyvus stebėtojas. Šitas pripažinimas mane labiau gražina link centro (Nausėda, 2019b)

Taigi tarsi socialiai konservatyvus ekonominis libertaras, kuris socialineje platmėje aptinka krikščioniškąją artimojo meilę. Tačiau vėliau, tame pačiame interviu, paklaustas „Kokius pasaulio ir Lietuvos politikus labiausiai gerbiate?“, atsako:

„Pasaulyje ryškiausi būtų Winstonas Churchillis ir Ronaldas Reaganas. Tai stiprios asmenybės, kurios savo laiku priėmė sprendimus, kuriuos visuomenei buvo sunku pristatyti. R.Reaganas į valdžią atėjo tuo metu, kai Amerikai buvo nelengva. Didžiajai Britanijai, taip jau sutapo – irgi. Buvo daug suirutės, ūkio nuosmukio. Ir, ko gero, R.Reaganą net sunkoka analizuoti be sąsajos su Margaret Thatcher. Užsiminčiau, kad šitie abu politikai man buvo labai svarbūs. Kai studijavau ekonomiką, tiek „reiganomikos“, tiek M.Thatcher ekonominės doktrinos studijavau daug <...>“ (Nausėda, 2019b)

Kaip pažymi Weidenbaum (1984) Reagonomics politikos pagrindą sudarė 4 elementai:

1. mokesčių mažinimas
2. valstybės išlaidų karpymas
3. rinkos dereguliavimas
4. pinigų kiekių mažinimas.

Akivaizdžiai stipriai libertari ekonominė politika (artima *laissez-faire* ideologijai), kurios metų JAV taip pat buvo įšaldyta minimali mėnesinė alga, ką kai kurie mokslininkai priskiria prie pagrindinių veiksnių, lėmusių didėjančią pajamų nelygybę aštuntame dešimtmetyje (Lee, 1999).

Kaip savo alpha ir omega G.Nausėda įvardino ir tai, jog jam „valstybinis kapitalizmas yra blogis“, kartu pabrėždamas, jog šiais klausimais jis yra labiau liberalių pažiūrų (Nausėda, 2019c). Tai jog ekonominės politikos spektre, G.Nausėda iš tiesų yra mažo viešojo sektoriaus šalininkas patvirtina G.Nausėdos aiškinimai, jog Lietuvoje galima stipriai sumažinti viešojo sektoriaus dydį (Nausėda, 2019c) bei mintys, jog mokesčių didinimas (siekiant didesnio perskirstymo) būtų sunkiai moraliai pateisinimas, kol viešuosiuose pirkinuose slypi pinigų klodai ir viešasis administravimas Lietuvoje yra neefektyvus paren-

citenauseda2018laisvespik.

Apibendrinant galima teigti, jog G.Nausėda prieš rinkimus save pristatė kaip socialiai labai konservatyvų, ekonomiškai libertarų politiką, kuris sutinka su tam tikra ribota

redistribucija kovoje su skurdu ir nelygybe. Toks savęs pozicionavimas leidžia suvokti G.Nausėda kaip liberalaus, rezidualaus, anglosaksiško *Gerovės valstybės* modelio šalininko, nors kai kurie krikščioniški ir stipriai išreikštos tradicinės šeimos vertybės leidžia daryti prielaidą, jog ir institucinis, korporatyvinis, motyvacinis, Bismarkinis *Gerovės valstybės* modelis jam galėtų būti priimtinas.

4.2 Prezidento siūlymai

Dar labai anksti vertinti prezidento G.Nausėdos politinius darbus, tačiau prezidentūros išplatinti G.Nausėdos siūlymai, kuriais „siekiama spartinti gerovės valstybės kūrimą“ (Nausėda, 2019d), dalinai apverčia G.Nausėdos propaguotas, ypač ekonominėje srityje, liberalias tarsi tampa tikru socialdemokratu.

Korporatyvinį ar socialdemokratinį *Gerovės valstybės* modelį indikuoja siekiai „didinti mokestines biudžeto pajamas, mažinti skurdą, pajamų nelygybę ir socialinę atskirtį“, kaip ir siekiai „sudaryti palankesnes sąlygas dirbantiems derinti šeimos ir darbo įsipareigojimus, o nedirbančius dėl šeimyninių aplinkybių paskatinti grįžti į darbo rinką“.

Pavojingai ir visiškai ne socialdemokratiškai skamba siūlymuose įvelti klientelizmo elementai, kaip antai numatomos Pareigūnų ir karių valstybinių pensijų įstatymo pataisos, kuriomis siekiama „išplėsti šiose srityse dirbančių darbuotojų garantijas“. Liudvinovičienė and Guogis (2004) pabrėžė, jog Lietuvoje dalinai įgyvendinamas korporatyvinis *Gerovės valstybės* modelis stipriai skiriasi nuo korporatyvinių Vokietijos, Belgijos ar Liuksemburgo modelių dėl Lietuvoje suteikiamų atskirų valstybės privilegijų ir klientelizmo. Autoriai klientelizmui priskiria sovietinės nomenklatūros privilegijas, kurias iliustruoja „specialių papildomų valstybinių pensijų skyrimas konkreitiems nusipelnusiems asmenims: jėgos struktūrų atstovams, mokslininkams, teisėjams, artistams ir kt.“. Klientelizmu kvepia ir prezidento siūlymai skatinti „mecenatų aktyvumą siekiant, kad fiziniai ir juridiniai asmenys aktyviau finansine parama savanoriškai prisidėtų prie kultūros, meno ir švietimo iniciatyvų“, nes tokie siekiai galimai būtų įgyvendinami mokestinėmis lengvatomis, taip mokesčių mokėtojų pinigais finansuojant „geradarystę“.

4.3 Tikrosios vertybės – pragmatinis oportunistas?

G.Nausėdos ekonominės politikos nenuoseklumas (ypač turint omenyje pasisakymus, jog Lietuva negalėjo įsivesti progresinių mokesčių, kol to nepadare Latvija (Nausėda, 2019c), o dabar siūlomas visų veiklų mokestinis suniveliavimas), priverčia susimąstyti, ar tikrai

įvyko atsivertimas į socialdemokratinės vertybes, o gal esama kitų priežasčių?

Galimai tokiam ekonominės politikos nenuoseklumui įtakos galėjo turėti pasirinktas Ekonominės ir socialinės politikos grupės vadovas ir vyriausias patarėjas Simonas Krėpšta, kuris pasisako už tolygesnį ir sąžiningesnį ekonominio pyrago padalinimą (Krėpšta, 2019).

Tačiau tokios nenuoseklios G.Nausėdos ekonominės politikos nuostatos, gali indikuoti ir tiesiog pragmatinį oportunizmą, kai prezidentas pragmatiškai, siekdamas išlaikyti aukštus savo reitingus, vaikosi visko, kas tuo metu yra populiaru. Tai indikuoja ir prezidento siūlymuose „Žingsniai gerovės valstybės link“ išdėstyti ketinimai siūlyti „įstatymo pataisas, numatančias sumažinti maksimalų ūkinių miškų plynųjų pagrindinių kirtimų plotą“ bei siūlymai teikti „Vietos savivaldos įstatymo pataisas, kurios nustatytų, kad savivaldybės, kabindamos, nukabindamos ar keisdamos atminimo lenteles, privalo laikytis Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytų kriterijų“ (Nausėda, 2019d).

5 Išvados

Pasaulyje esame labai skirtingų politinių pažiūrų (normatyvinių nuostatų) apie tai, koks turėtų būti pasaulis. Atitinkamai esti ir milžiniška aibė *Gerovės valstybės* modelių, kuriuos griežtai kategorizuoti sunkiai pavyksta.

Tai jog Lietuvoje prezidentų išrinktas kandidatas nešė *Gerovės valstybės* vėliava lemia, jog dabar ir tikėtina visus penkerius prezidentavimo laikotarpio metus, viešojoje erdvėje bus daug diskutuojama apie *Gerovės valstybės* modelį ir šalies socioekonominę raidą. Tačiau diskutuodami piliečiai, politikai, žiniasklaidos atstovai pernelyg supaprastina *Gerovės valstybės* reikšmę iki „visiems gera gyventi“ arba "Skandinaviška gerovė", taip išvengiant gilių politinių diskusijų apie tai, kokio socialinio kontrakto, t. y. kokio būtent *Gerovės valstybės* modelio mes siekiame. Svarbu pabrėžti, jog Lietuvoje jau yra įgyvendintinas *Gerovės valstybės* modelis, tik jis nebūtinai yra toks, kokio nori dauguma Lietuvos piliečių. Tad diskusijos turėtų orientuotis ne į tai, **ar**, o į **kokio** *Gerovės valstybės* modelio mes Lietuvoje turėtų būti siekiama.

Tikiuosi, jog šis rašinys prisidės prie to, jog artėjant 2020m Seimo rinkimams, politikai bei žiniasklaidos atstovai aiškiau supras socioekonominės sąsąjas ir tai leis jiems gerinti viešo diskurso kokybę.

Literatūros sąrašas

- Barr, Nicholas (2012). *Economics of the welfare state*. Oxford university press.
- Beveridge, William Henry (1943). *Social Insurance and Allied Services*. London: Cmd 6404.
- Esping-Andersen, Gøsta (1990). *The three worlds of welfare capitalism*. Princeton University Press.
- Fay, Sidney B (1950). “Bismarck’s welfare state”. In: *Current History (pre-1986)* 18.000101, p. 1.
- Glennster, Howard (2009). *Understanding the finance of welfare: what welfare costs and how to pay for it*. Policy Press.
- Hayek, Friedrich August (1973). *Law, legislation and liberty, volume 1: Rules and order*. Vol. 1. University of Chicago Press.
- (1978). *Law, Legislation and Liberty, Volume 2*. University of Chicago Press.
- Kollmorgen, Raj (2009). “Postsozialistische Wohlfahrtsregime in Europa—Teil der „Drei-Welten“ oder eigener Typus?”. In: *International vergleichende Sozialforschung*. Springer, pp. 65–92.
- Krėpšta, Simonas (2019). *Prezidento ekonomikos patarėjas: nesąžininga, kad turtingieji moka mažesnius mokesčius, nei dirbantys tų turtingųjų įmonėse*. Ed. by Paulius Paulaitis. URL: <https://www.delfi.lt/verslas/verslas/prezidento-ekonomikos-patarejas-nesazininga-kad-turtingieji-moka-mazesnius-mokescius-nei-dirbantys-tu-turtinguju-imonese.d?id=82190119> (visited on 09/23/2019).
- Lebeaux, Charles Nathan and Harold L. Wilensky (1965). *Industrial Society and Social Welfare: The Impact of Industrialization on the Supply and Organization of Social Welfare Services in the United States*. Macmillan.
- Lee, David S (1999). “Wage inequality in the United States during the 1980s: Rising dispersion or falling minimum wage?”. In: *The Quarterly Journal of Economics* 114.3, pp. 977–1023.
- Leibfried, Stephan (2002). “Towards a European welfare state?”. In: *New perspectives on the welfare state in Europe*. Routledge, pp. 128–151.
- Liudvinovičienė, Agnė and Arvydas Guogis (2004). “Lietuvos ir Švedijos socialinės politikos lyginamoji analizė”. In: *Viešojoji politika ir administravimas* 8, pp. 74–82.
- Mabbett, Deborah and Helen Bolderson (1999). “Theories and methods in comparative social policy”. In: *Comparative social policy: Concepts, theories and methods*, pp. 34–56.
- Marshall, Thomas H, Tom Bottomore, et al. (1950). *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge.
- Miller, David (1979). *Social justice*. OUP Oxford.
- Nausėda, Gitanas (2019a). *Gitanas Nausėda: „Stiprios valstybės pagrindas – stipri šeima“*. Ed. by bernardinai.lt. URL: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2016-05-20-gitanas-nauseda-stiprios-valstybes-pagrindas-stipri-seima/144440> (visited on 09/23/2019).
- (2019b). *Kandidatai be grimo: G.Nausėda – apie namą Pavilnyje, antikvarines knygas, „Pikaso“ ir Eminemą*. Ed. by Ugnius Antanavičius 15min.lt. URL: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/kandidatai-be-grimo-g-nauseda-apie-nama-pavilnyje-antikvarines-knygas-pikaso-ir-eminema-56-1039750> (visited on 09/23/2019).
- (2019c). *Kitokie pasikalbėjimai su Gitanu Nausėda*. Ed. by Rytis Zemkauskas. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pxLWC00WVfg> (visited on 09/23/2019).

- Nausėda, Gitanas (2019d). *Prezidento siūlymuose Seimo rudens sesijai – žingsniai gerovės valstybės link*. Ed. by LRP. URL: <https://www.lrp.lt/lt/prezidento-siulymuose-seimo-rudens-sesijai-zingsniai-geroves-valstybes-link/33030> (visited on 09/23/2019).
- (2019e). *Reformas / Laisvės Piknikas 2018 / Diskusijos*. Ed. by LaisvėsTV. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GDfswr5cKTw> (visited on 09/23/2019).
- (2019f). *Rinkimų kovos: Kas geriau – Vytenis Andriukaitis ar Gitanas Nausėda?* Ed. by Žinių radijas. URL: <https://www.ziniuradijas.lt/laidos/rinkimu-kovos/kas-geriau-vytenis-andriukaitis-ar-gitanas-nauseda?video=1> (visited on 09/23/2019).
- Nozick, Robert (1974). *Anarchy, state, and utopia*. Vol. 5038. New York: Basic Books.
- Pearce, David W (2006). “Aiškinamasis ekonomikos anglų–lietuvių kalbų žodynas”. In: *Lithuania: Vilnius, TEV*.
- Rawls, John (2009). *A theory of justice*. Harvard university press.
- Smalskys, Vainius (2015). “Gerovės valstybės” ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai”. In: *Viešoji politika ir administravimas* 11.
- Spicker, Paul (2014). *Social policy: Theory and practice*. Policy Press.
- Šimonytė, Ingrida (2019). *Šimonytė: dabar turiu galimybę apmąstyti viską iš naujo*. Ed. by Arnas Mazėtis and Agnė Vasiliauskaitė. URL: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/simonyte-dabar-turiu-galimybe-apmastyti-viska-is-naujo.d?id=82275117> (visited on 09/23/2019).
- Titmuss, Richard M (1975). “Social policy: An introduction”. In:
- Weidenbaum, Murray L (1984). “Reaganomics: Success and Failure”. In: *Contemporary Issues Series* 8.